Inna Negrescu-Babuş

UNELE CLARIFICĂRI CONCEPTUALE ALE BILINGVISMULUI

Numărul lucrărilor de specialitate în domeniul bilingvismului şi multilingvismului este în continuă creştere. Dacă lingvistica mai veche (Şcerba, Meillet etc.) punea accentul pe aspectul colectiv al bilingvismului, astăzi atenţia cercetătorilor se îndreaptă spre cazurile de bilingvism individual – obiectul principal al unei discipline mai noi – psiholingvistica. Aceasta încearcă să aducă soluţii în rezolvarea unor probleme precum cauzele şi efectele bilingvismului, modalităţile de realizare a fenomenului, unele particularităţi de comportament şi de personalitate a persoanei bilingve etc.

Bilingvismul a fost interpretat şi definit în diverse feluri, trezind astfel controverse în înţelegerea acestuia. Unele dintre definiţii fiind contradictorii datorită criteriilor şi metodelor diferite utilizate în delimitarea conceptului de bilingvism. De cele mai multe ori, bilingvismul este explicat prin opoziţie cu monolingvismul, fapt ce produce numeroase dificultăţi şi ambiguităţi, deoarece nicio limbă nu este „pură" în ceea ce priveşte influenţa altor limbi. Existenţa unui monolingvism „necontaminat" fiind o utopie [1]. Abordarea funcţională a bilingvismului pune accentul pe frecvenţa utilizării limbilor, întrucât bilingvul utilizează alternativ limbile pe care le cunoaşte, în diverse situaţii, voluntar sau potrivit aşteptărilor comunităţii sau interlocutorului [2].

Prin bilingvism se înţelege capacitatea unui individ sau a unei populaţii de a utiliza în comunicare două sisteme lingvistice diferite. Conceptul de bilingvism a evoluat, spunea W. Mackey [3, p. 9], lărgindu-se treptat de la „egala stăpânire a două limbi" (definiţie prezentă şi astăzi în majoritatea dicţionarelor şi glosarelor) până la o „cunoaştere pasivă" a limbii scrise sau „folosirea nu numai a două limbi, ci a mai multor limbi" (W. Mackey [3, p. 9]. Această îmbogăţire extremă a termenului generează numeroase confuzii, deoarece ajungem fie la conceptul de pluri- ori multilingvism, fie la o distanţare de specificul bilingvismului. Acesta constând în prezenţa a două limbi la unul şi acelaşi individ, cu întreaga gamă de diferenţe specifice ce se adaugă la învăţarea oricărei celei de-a doua limbi: utilizarea în egală măsură, folosirea alternativă, atitudinea vorbitorului faţă de limbile posedate, în plan subiectiv, ca având aceeaşi importanţă.

Haugen [2], Valdés [4], cercetători cu renume în problematica bilingvismului, subliniază faptul că termenii de bilingv şi bilingvism continuă să fie utilizaţi inadecvat, inclusiv de către specialiştii în domeniu. Promotorii definiţiei mai largi, propusă de Haugen, sunt de părerea că abilităţile bilingve se pot reprezenta mai bine de-a lungul unui continuum în care limba A şi B prezintă grade diferite de stăpânire la diversele categorii de indivizi bilingvi. În condiţiile actuale de globalizare, bilingvismul tinde tot mai mult la statutul de normă, acceptând o definiţie care are în vedere nu doar bilingvismul simetric care se manifestă destul de rar, ci şi la formele „neechilibrate", în care una dintre cele două limbi este dominantă. Foarte interesantă şi justă pare a fi concepţia lui Th. Elwert despre

BDD-A6634 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:12 UTC)

„limba maternă" şi despre vorbirea „discursului interior". Prima nu este neapărat identică cu limba cel mai bine ştiută sau cu „limba principală" a unui vorbitor. Limba „discursului interior" ca şi „limba viselor" nu este mereu aceeaşi în cazul bi- şi multilingvilor şi deci nu coincide de fiecare dată cu „limba maternă", ci depinde de mulţi factori: limba vorbită în mod obişnuit cu interlocutorul imaginar al dialogului, limba unei cărţi citite, limba unui anumit mediu etc.

Cercetătorii au admis existenţa unui bilingvism *individual* şi a unui bilingvism *colectiv.* În acest din urmă caz, bilingvismul poate fi *parţial* sau *total,* manifestându-se fie la nivelul unui grup de vorbitori, fie la cel al întregii comunităţi lingvistice.

Bilingvismul se poate manifesta şi ca un fenomen *accidental* (particular) sau unul *curent* (oficializat) în cadrul unei comunităţi lingvistice sau al unui grup. Prezenţa bilingvismului curent, oficializat, nu presupune însă, în mod automat, ca toţi locutorii, aparţinând grupului sau comunităţii respective, să fie bilingvi.

În funcţie de originea sa, bilingvismul a fost distribuit în trei categorii: *natural* (apărut ca rezultat al căsătoriilor mixte ori al contactului cu alte populaţii – în localităţi plurilingve şi/sau în apropierea graniţelor ce despart două arii lingvistice distincte), *voluntar* din dorinţa locutorilor, în general, fără să existe condiţiile expuse mai sus), *decretat* – impus la nivelul comunităţii lingvistice (de obicei, împotriva voinţei membrilor acesteia).

În funcţie de nivelul de cunoaştere şi de utilizare a sistemelor lingvistice respective de către locutori, bilingvismul poate fi *activ* (ambele idiomuri sunt atât înţelese, cât şi folosite) sau *pasiv* (unul dintre idiomuri este numai înţeles, fără să fie utilizat activ).

Bilingvismul mai poate fi de tip *cult* (dacă locutorii cunosc cel puţin la nivel pasiv variantele literare ale celor doua limbi aflate în contact fie în comunitate, fie „la distanţă").

Nu voi insista asupra acestor clasificări, întrucât lista este destul de lungă şi variază de la un autor la altul. Important e să subliniem că bilingvismul este una dintre cele mai complexe probleme şi de aceea, trebuie să admitem, după cum spunea şi cunoscutul specialist în bilingvism, W. Mackey, că bilingvismul este un fenomen „relativ" [5, p. 9]. Bilingvismul nu înseamnă „simpla posedare a două limbi" [6, p. 18], pot avea loc variaţii în procesul de utilizare a celor două limbi, bilingvii nu au acelaşi grad de competenţă între ei, în ambele limbi, şi în decursul comunicării aceluiaşi individ pot apărea greşeli, interferenţe între cele două limbi, la acelaşi subiect care altă dată, în alte împrejurări, vorbeşte corect. La bilingvi, interferenţele nu pot avea loc decât între limba maternă şi o limbă nou achiziţionată. S-a demonstrat că e mult mai uşor de asimilat un idiom complet diferit genetic de cel matern decât un sistem lingvistic al unui idiom înrudit. Altfel spus, e mai uşor de învăţat o limbă asemănătoare pentru o cunoaştere pasivă, dar pentru cunoaşterea activă a unei limbi e mai uşor de învăţat una diferită.

Persoanele bilingve pot fi împărţite în două mari categorii, în funcţie de motivaţia care stă la baza însuşirii celei de-a doua limbi. Noţiunea se referă la atitudinea pozitivă a individului faţă de bilingvism şi de culturile caracteristice fiecăreia dintre limbile în discuţie. Astfel, în prima categorie pot fi incluse persoanele care îşi însuşesc a doua limbă voluntar, din proprie iniţiativă, de obicei, elita bilingvă. Din a doua categorie fac parte persoanele ce aparţin minorităţilor lingvistice (în anumite cazuri şi copiii ce provin

BDD-A6634 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:12 UTC)

din familii mixte), care, pentru a face faţă diverselor situaţii, au nevoie de învăţarea unei alte limbi. Aceşti indivizi nu au posibilitatea de a alege o anumită limbă, ci devin bilingvi datorită conjuncturii. Reprezentanţii comunităţilor minoritare etnice devin bilingvi, de cele mai multe ori, datorită influenţelor venite din partea familiei şi a mediului, deoarece fără a cunoaşte limba majorităţii se micşorează drastic numărul posibilităţilor de educaţie, găsirea unui loc de muncă etc. Fără limba minorităţii se rupe reţeaua de comunicare familială, nefiind exclus riscul izolării.

În mod ideal, bilingvul ar trebui să se identifice pozitiv cu cele două grupuri a căror limbă o cunoaşte şi să fie recunoscut şi acceptat de acestea ca membru deplin. În situaţii favorabile, cea de-a doua limbă se învaţă în plus faţă de prima, şi nu în detrimentul acesteia. Vorbim în acest caz de un bilingvism aditiv. Introducerea diferenţierii „aditiv-subtractiv" s-a dovedit a fi foarte utilă pentru înţelegerea unor rezultate contradictorii ale unor studii empirice. În cazul bilingvismului aditiv diferite limbi, etnii, religii ale mediilor eterogene sunt considerate egale, statutul lor fiind aproximativ egal. În situaţia în care una dintre limbile, culturile, religiile mediului eterogen sunt considerate ca fiind mai valoroase, avem de a face cu un bilingvism subtractiv. Bineînţeles că între cele doua cazuri extreme există o serie de situaţii tranzitorii.

Analiza mai profundă a diferitor forme de bilingvism scoate în evidenţă faptul că anume cel aditiv face posibilă existenţa unei reale interculturalităţi, valorificând efectele pozitive ale bilingvismului asupra dezvoltării cognitive ale copiilor. Cercetări mai recente au demonstrat că bilingvismul are o influenţă benefică asupra gândirii divergente, asupra identificării regulilor cognitive, capacităţii de înlocuire a simbolurilor, abilităţii de a interpreta mesajele nonverbale, capacităţii de învăţare a unei noi limbi etc.

E interesant de studiat, în cazul bilingvismului, legăturile dintre limbaj şi gândire sau limbaj şi cultură. W. Mackey [3] menţiona despre aşa-numita „utilizare interioară" în bilingvism. De fapt, unul din criteriile de stabilire a preponderenţei uneia dintre cele două limbi la bilingv a fost considerat de către unii autori a fi gândirea. În cazul bilingvismului „perfect", acea proiecţie a gândirii – ideaţia poate să alterneze în ambele limbi. Acest lucru depinde totuşi de *momentul* din viaţa individului (dacă una dintre cele două limbi este predominantă în perioada studiilor şcolare sau universitare) de gradul de însuşire a unuia dintre registrele celor două limbi sau a modului în care a asimilat codul de specialitate etc.

Unul dintre aspectele cele mai interesante ar fi şi *conştiinţa lingvistică* a prezenţei celor două sisteme, competenţă prezentă chiar şi la copiii care au în jurul a trei ani. Aşa-numita „Metodă Ronjat" este responsabilă de această conştientizare timpurie. În cazul unui copil cu un bilingvism bine dezvoltat, această conştientizare nu constă în „traducerea" dintr-o limbă în alta, ci în abilitatea şi capacitatea de a înţelege că este vorba despre două limbi şi ca urmare, există posibilitatea comunicării în două modalităţi diferite. La acest nivel se pune deci problema competenţei lingvistice care are doi factori: cel de suprafaţă şi cel cognitiv.

Competenţa lingvistică de suprafaţă este responsabilă de comunicarea cotidiană, putând fi observată în modul în care are loc dezvoltarea vocabularului de bază sau în însuşirea regulilor gramaticale elementare. Acest tip de competenţă se dezvoltă în prima

BDD-A6634 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:12 UTC)

limbă asimilată până la vârsta de 5-6 ani. Aspectul cognitiv al competenței lingvistice asigură limbii rolul de instrument al gândirii. Competența cognitivă este universală pentru toate limbile învățate ulterior. În aceste condiții, învățarea diferitor limbi se influențează reciproc. Cummins explică aceste fenomene prin ipoteza pragurilor şi ipoteza interacțiunilor [7]. Astfel performanțele din cea de-a doua limbă se datorează sau sunt rezultatul nivelului de dezvoltare a competenței din prima limbă asimilată.

Competența comunicativă înglobează şi o latură socială, variind în funcție de diversele subgrupuri care formează o anumită comunitate lingvistică. De aici şi ideea că în cazul noțiunii de competență comunicativă producerea şi interpretarea enunțurilor nu este ghidată doar de un sistem de reguli gramaticale, ci şi de un sistem de norme şi de convenții determinate social şi cultural, întrucât locusul cunoştințelor comunicative este reprezentat de comunitatea lingvistică.

În concluzie, chiar dacă bilingvismul duce la o mai mare deschidere şi la mai multă toleranță, chiar dacă favorizează interculturalitatea, să nu uităm faptul că el nu trebuie impus şi că rezultatele depind în mare măsură de condițiile socioculturale în care are loc socializarea. Acolo unde una dintre cele două culturi este defavorizată, bilingvismul impus riscă să devină un factor de represiune. Copilul obligat să învețe o a doua limbă într-un context nefavorabil va suferi un blocaj mental care îi va crea dificultăți în utilizarea la maximum a ofertei lingvistice ce îi stă la dispoziție.

Referințe bibliografice

1. Bialystock E. *Bilingualism in Development. Language, Literacy, and Cognition*. – Cambridge. Cambridge University Press. 2001.

2. Haugen E. The Norwegian Language in America. – Pennsylvania. Univ. of Pennsylvania Press. 1953.

3. Mackey W. *Bilinguisme et contact des langues*. – Paris. Klincksieck, 1976.

4. Valdés G. *Expanding Definitions of Giftedness. The Case of Young Interoreters From Immigrant Communities*. – Mahwah. NJ. Lawrence Erlbaum Associates. 2003.

5. Mackey W. *Bibliographie internationale sur le bilinguisme/International bibliograpy on bilingualism*. – Quebec. Les Presses de l'Université Laval. 1982.

6. Titone R. *Studies in the psychology of second-language learning.* – Zũrich. PAS-Verlag. 1964.

7. Cummins J. *Cognitive/academic language proficiency, linguistic interdependence, the optimum age question and some other matters.* În: Working Papers on Bilingualism, nr. 19, p. 121-129, 1979.

Institutul de Filologie
(Chişinău)

BDD-A6634 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:12 UTC)